

Porzucenie jako forma zaniedbania – wybrane zagadnienia karnomaterialne i karnoprocessowe

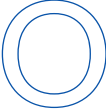
Katarzyna Osiak-Krynicka

Katedra Postępowania Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii
Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Zaniedbanie jest współcześnie występującą formą przemocy wobec dziecka. Przybiera różne postaci i może dochodzić do niego już w okresie prenatalnym. Jedną z najskrajniejszych form zaniedbania jest porzucenie dziecka, co stanowi przestępstwo według polskiego prawa. Polega ono na zostawieniu dziecka w miejscu, w którym istnieje niewielkie prawdopodobieństwo, że zostanie znalezione i otrzyma odpowiednią pomoc. Skutkiem porzucenia może być śmierć dziecka. Sprawcami tego czynu są osoby, na których ciąży obowiązek zapewnienia opieki małoletniemu. Dziecko powinno być otoczone miłością i bezpieczeństwem już od momentu poczęcia, dlatego bardzo ciężko zrozumieć motywację sprawców, którzy niejednokrotnie porzucają swoje dzieci na pewną śmierć. Porzucenie jest czynem okrutnym i zasługuje na potępienie społeczne, a sprawca na odpowiednio wysoką karę.

SŁOWA KLUCZOWE:

ZANIEDBANIE, PORZUCENIE, MAŁOLETNI, PRZEMOC, KRZYWDZENIE

 otoczenie dziecka miłością już od poczęcia stwarza mu optymalne warunki rozwoju, ponieważ rodzina stanowi najistotniejszy czynnik w rozwoju człowieka. Oznacza to, że rodzina uspołecznia młodego człowieka, kształtuje jego postawy i umożliwia zaspokajanie potrzeb. To dzięki opiece rodziców dokonuje się rozwój dziecka. Oddziaływanie rodziców na dziecko toczy się dwoma torami – jako świadoma praca wychowawcza i jako działanie niezamierzone (Sochocka,

Komenda-Kołecka, 2014). Niestety nie każda postawa rodziców może być uznana za wartościową i korzystną dla rozwoju ich dziecka – przykładem może być zaniedbanie. We współczesnym świecie coraz częściej dostrzega się ten problem, który jest formą krzywdzenia (Trocha, 2014) i może powodować bardzo negatywne skutki dla rozwoju zarówno fizycznego, jak i psychicznego dziecka, a nawet doprowadzić do jego śmierci. Jedną z form zaniedbania dziecka jest porzucenie, które jest nie tylko naganne społecznie, ale również stanowi przestępstwo według polskiego Kodeksu karnego (Kolankiewicz, 2012).

ZJAWISKO ZANIEDBANIA DZIECI

Zgodnie z Deklaracją Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych (1959) do potrzeb dzieci zalicza się miłość, zrozumienie, wzrastanie w otoczeniu opieki i odpowiedzialności rodziców, w atmosferze życzliwości oraz bezpieczeństwa moralnego i materialnego, a także ochronę przed wykorzystywaniem i nadużyciami, oraz prawo do udziału w decyzjach dotyczących ich wychowania i opieki. Otoczenie, w którym dziecko się znajduje, konsekwentnie wpływa na jego rozwój biologiczny, emocjonalny, intelektualny i społeczny (Bągiel, 2016; Podlewska, Trocha, 2011). Oznacza to, że dzieci są biologicznie i społecznie uzależnione od środowiska, w którym żyją. Jeżeli środowisko wykazuje cechy zaburzenia, dziecko jest niejako również skazane na doświadczenie powstałych trudności (Szymańczak, 1992).

Jednym z takich zaburzeń, będących formą przemocy stosowanej wobec dziecka, jest zaniedbanie, które może obejmować sferę zarówno psychiczną, jak i fizyczną oraz występować w okresie prenatalnym lub po urodzeniu dziecka (Nózka, 2012). Zaniedbanie jest jednym z rodzajów przemocy, obok przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej czy ekonomicznej. Jest to pojęcie węższe od przemocy i mieści się w jego zakresie (Laska, 2011; Sochocka, Komenda-Kołecka, 2014). Zaniedbywaniem interesowano się już w latach 60. XX w., a jego definicja nosi na sobie znamię historii i kultury danego społeczeństwa w tym sensie, że jest zależna od treści i standardów kulturowych uznawanych oraz przyjmowanych w tym społeczeństwie (Bągiel, 1998). Autorką najczęściej przywoływanej w piśmiennictwie definicji zaniedbania jest Kolankiewicz (2012), według której jest to „chroniczne lub incydentalne niezaspokajanie podstawowych praw dziecka, powodujące u niego zaburzenia zdrowia lub/i trudności w rozwoju”. Jest to bardzo szeroka i zasługująca na szczególną uwagę definicja, ponieważ obejmuje wszystkie istotne elementy, które są wymieniane w innych definicjach zaniedbania.

Wspomniane w powyższej definicji niezaspokajanie potrzeb dziecka może wynikać z niewiedzy lub być świadome oraz zamierzone przez sprawców, do których

zalicza się najczęściej rodziców i opiekunów, ale także osoby, które zostały zobowiązane do opieki, wychowania, troski o dziecko i jego ochrony, czyli np. opiekun, wychowawca, nauczyciel lub lekarz (Kühn, 2010). Wynika z tego, że – w przeciwieństwie do innych form przemocy – w przypadku zaniedbania sprawca na ogół jest znany. W piśmiennictwie wskazuje się na następujące rodzaje zaniedbania: prenatalne, fizyczne, psychiczne, edukacyjne i cywilno-prawne (Kolankiewicz, 2012).

Mając na uwadze to, że dom rodzinny powinien być miejscem, w którym dziecko czuje się kochane i bezpieczne, nasuwa się pytanie, jakie są przyczyny zjawiska zaniedbania. W piśmiennictwie wskazuje się, że jego przyczyn może być wiele i można je podzielić na trzy kategorie: zaburzenia psychiczne u matek, dysfunkcjonalność rodzin oraz przyczyny leżące w dziecku. Do pierwszej z wymienionych kategorii należy zaliczyć depresję, wyobcowanie, zaburzenia umysłowe, trudności w postrzeganiu potrzeb własnych i dziecka czy w postrzeganiu rzeczywistości, a także niezdolność do empatii. Do drugiej – problemy małżeńskie, zmienność partnerów, trudności życiowe, wysoki poziom stresu i nadużywanie alkoholu (Barlow, 2017). Trzecią kategorią jest samo dziecko, a właściwie jego cechy lub zachowania, wśród których można wymienić to, że jest ono niespokojne, nadmiernie aktywne, nerwowe, nadpobudliwe, wymagające uwagi, agresywne, niechętnie do jedzenia, mające trudności z jedzeniem i snem albo apatyczne, ospałe, smutne, wycofane i nienawiązujące kontaktu.

Następstwa zaniedbania ujawniają się na różnych etapach rozwoju dziecka. Niektóre są widoczne już we wczesnym dzieciństwie ze względu na to, że jest okres, w którym najintensywniej przebiegają procesy uczenia się i następuje najszybszy rozwój zarówno fizyczny, jak i psychiczny. Dzieci, których podstawowe potrzeby nie są zaspokajane na odpowiednim poziomie, doświadczają różnorodnych zaburzeń w rozwoju fizycznym, emocjonalnym i umysłowym (Kolankiewicz, 2012).

Skutki zaniedbania różnią się w zależności od formy i podmiotu, który dopuszcza się zaniedbania. Wśród przykładowych skutków zaniedbania należy wymienić m.in. małą masę ciała, niski wzrost, wątłą budowę ciała, błądliwość skóry, małą odporność na choroby, bóle brzucha, próchnicę, wady postawy, krzywicę, świerzb, wszawicę, brak szczepień, opóźnienie w rozwoju, niewytworzenie bezpiecznego przywiązania i niską samoocenę, a także przyzwolenie na palenie papierosów, picie alkoholu lub używanie substancji psychotropowych przez dziecko (Bragiel, 2016). Jedną ze skrajnych form zaniedbania, na którą warto zwrócić uwagę, jest porzucenie mogące doprowadzić do śmierci dziecka.

DEFINICJA PORZUCENIA

Porzucenie dziecka jest przestępstwem uregulowanym w art. 210 § 1 i 2 Kodeksu karnego¹ (kk). Zgodnie z treścią tego przepisu, kto wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Jeżeli natomiast skutkiem porzucenia jest śmierć wyżej wskazanych osób, to sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 2 do 12 lat. W art. 210 kk zostały uregulowane dwa typy przestępstwa porzucenia – podstawowy i kwalifikowany (Mozgawa, 2012). Typ podstawowy jest określony w § 1 tego artykułu. Ma ono charakter formalny, co oznacza, że dla jego popełnienia nie jest konieczne wystąpienie jakiegokolwiek skutku. W piśmiennictwie uznaje się, że zachodzi w tym przypadku abstrakcyjne narażenie na niebezpieczeństwo (Kosonoga, 2018). Typ kwalifikowany jest natomiast zawarty w art. 210 § 2 kk i ma charakter materialny, wobec czego, aby doszło do wypełnienia jego znamion, konieczna jest śmierć porzuconej osoby (Hypś, 2018).

Ustawodawca nie określa pojęcia *porzucenie* przez co w piśmiennictwie funkcjonuje wiele jego definicji. Według Dubisza (2003) jego semantycznym znaczeniem jest „opuszczenie, zostawienie kogoś, czegoś, zaprzestanie działania, poniechanie lub zaniechanie czegoś lub zaniechanie”. Większość przedstawicieli doktryny rozumie to przestępstwo jako wyzbycie się opieki nad dzieckiem poprzez pozostawienie go własnemu losowi (Warylewski, 2012). W tej kwestii zajął stanowisko również Sąd Najwyższy w wyroku z 4 czerwca 2001 r., stwierdzając, że „porzuceniem jest pozostawienie osoby, nad którą miała być roztoczona opieka, własnemu losowi, przy czym chodzi tu nie tylko o zaniechanie sprawowania opieki nad osobą małoletnią lub nieporadną, lecz także uniemożliwienie takiej osobie udzielenia natychmiastowego wsparcia”². Ponadto wyróżnione zostały dwa rodzaje porzucenia – jawne i niejawne (Fundacja Dzieci Niczyje, 2012). Porzucenie jawne dziecka jest to świadome opuszczenie dziecka przez rodzica, kiedy tożsamość rodzica jest znana, a jego intencją jest trwała nieobecność i odrzucenie odpowiedzialności rodzicielskiej. Także inni członkowie rodziny nie są w stanie lub nie chcą przejąć obowiązków rodzicielskich i zapewnić dziecku opieki. Porzucenie niejawne oznacza natomiast sytuację opuszczenia dziecka po kryjomu przez rodzica, a jego tożsamość pozostaje nieznana. Intencją tego działania jest trwała nieobecność i odrzucenie odpowiedzialności rodzicielskiej przy

1 Ustawa z dnia 7 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600, 2077.).

2 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2001 r. Sygn. akt V KKN 94/99, LEGALIS: 51270.

zachowaniu anonimowości (Fundacja Dzieci Niczyje, 2012). Z powyższych definicji wynika, że przestępstwo zaniechania będzie miało miejsce w przypadku trwałego opuszczenia dziecka, wyzbycia się opieki nad nim z zamiarem trwałym, a nie jedynie krótkotrwałego – inaczej przejściowego – zaniechania troski.

Jak wskazuje Kilińska-Pękacz (2016), ogólnym przedmiotem ochrony przy przestępstwie porzucenia jest życie i zdrowie małoletniego oraz opieka nad nim, rodzajowym przedmiotem ochrony, wyznaczanym najczęściej przez tytuł rozdziału aktu prawnego, w którym znajduje się przepis, jest rodzina i opieka, natomiast indywidualnym – szeroko pojęta opieka.

SPRAWCY I OFIARY PRZESTĘPSTWA PORZUCENIA

Jak wynika z wyżej przytoczonej treści art. 210 kk, przestępstwem porzucenia, będącego formą zaniedbania dziecka, mogą zostać pokrzywdzeni małoletni w wieku poniżej 15 lat. Nasuwa się wobec tego pytanie, dlaczego ustawodawca nie objął zakresem ochrony również małoletnich między 15 a 18 r.ż.? W doktrynie zabieg ten uzasadnia się twierdzeniem, że osoby młodsze niż 15 lat nie są w stanie same pokierować swoim zachowaniem, nie potrafią troszczyć się o siebie i nie są w pełni dojrzałe psychofizycznie. Z tym twierdzeniem należałoby się zgodzić ze względu na to, że starsi małoletni są w stanie zadbać o siebie oraz znaleźć pomoc lub o nią poprosić (Kilińska-Pękacz, 2016).

Istotny jest katalog osób mogących dopuścić się tego rodzaju zaniedbania, ponieważ ma ono charakter indywidualny, a zatem może się go dopuścić ten, na kim ciąży szczególny obowiązek troski nad małoletnim w wieku poniżej 15 lat. Wiele kontrowersji w doktrynie budzi katalog źródeł tego obowiązku. Można go podzielić na dwie kategorie – podstawę formalną obowiązku opieki oraz podstawę faktyczną. Do podstaw formalnych obowiązku opieki zalicza się przepis prawa, orzeczenie sądowe i umowę (Konarska-Wrzosek, 1999), natomiast według podstawy faktycznej – okoliczności faktyczne (np. zabranie dzieci koleżanki do wesołego miasteczka lub na spacer do lasu; Hypś, 2018). Kosonoga (2018) zalicza natomiast do tego katalogu również zasady współżycia społecznego, wskazując jako przykład obowiązek opieki między dziadkami a wnukami, między rodzeństwem lub między ojczymem a pasierbem. Z tym pomysłem nie do końca można się zgodzić, gdyż – jak słusznie wskazano w komentarzu do art. 201 kk – zasady współżycia społecznego są wyrażeniem niedookreślonym i bardzo szerokim, wobec czego nie mogą one źródła podstawy opieki (Warylewski, 2012).

Kwestię istotną, którą warto poruszyć przy okazji rozważań na temat porzucenia dziecka, stanowi odpowiedzialność nieletniego za czyn z art. 210 kk. Otóż katalog

zawarty art. 10 § 2 kk wskazuje przestępstwa, za które nieletni w przypadku ich popełnienia między 15 a 17 r.ż. będzie odpowiadał karnie jak osoba dorosła. W tym katalogu nie ma jednak przestępstwa porzucenia z art. 210 kk. Należałoby więc uznać, że kobieta, która ukończyła 16 lat i za zgodą sądu zawarła związek małżeński, dzięki czemu uzyskała pełnoletniość, w sytuacji gdy porzuci swoje dziecko, nie będzie odpowiadała jak osoba dorosła, lecz przed sądem rodzinnym, na podstawie Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich³. Powyższa sytuacja może skłaniać do refleksji, czy w ten sposób ochrona zaniedbanego dziecka jest w pełni zagwarantowana, ponieważ osoba, która dokonała tego czynu, może zostać umieszczona najwyżej w zakładzie poprawczym. W doktrynie powstał spór, czy wobec powyższego ustawodawca powinien rozszerzyć katalog przestępstw określonych w art. 10 § 2 kk o czyny z art. 210 § 1 i 2 kk. Kilińska-Pękacz (2016) stwierdziła, że opisana sytuacja budzi wątpliwości co do ochrony dziecka w Kodeksie karnym oraz że ustawodawca nie czyni w ten sposób zadość funkcji sprawiedliwościowej prawa karnego. Innego zdania jest natomiast Kosonoga (2018), który uważa, że nie ma potrzeby rozszerzania tego katalogu, gdyż liczba przestępstw porzucenia stwierdzanych rocznie jest niewielka, a ponadto to przestępstwo nie jest zaliczane do przestępstw o najpoważniejszym charakterze kryminalnym lub terrorystycznym. Wprawdzie porzucenie nie należy do najcięższych przestępstw wskazanych w ustawie karnej, jednak polega na porzuceniu bezbronnego, niekiedy nowonarodzonego, człowieka w warunkach niezapewniających mu bezpieczeństwa, co może doprowadzić do jego śmierci. Co więcej, jest to czyn wysoce naganny w oczach opinii publicznej, a liczba stwierdzanych rocznie przestępstw nie powinna przesądzać, czy sprawca będzie odpowiadał za czyn według przepisów Kodeksu karnego czy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wobec czego zasadne w mojej ocenie jest przyznanie racji Kilińskiej-Pękacz i poparcie jej postulatu *de lege ferenda* skierowanego do ustawodawcy.

PORZUCENIE A POZOSTAWIENIE DZIECKA W TZW. OKNIE ŻYCIA

Z porzuceniem dziecka, będącym skrajną formą zaniedbania (Kolankiewicz, 2012), jest niekiedy utożsamiane pozostawienie dziecka w tzw. oknie życia (Fundacja Dzieci Niczyje, 2012). Jest to miejsce, w którym matka (lub inna osoba, np. ojciec w imieniu matki dziecka) może pozostawić anonimowo dziecko, jeżeli nie czuje się na siłach, aby sprawować nad nim opiekę. Okna życia funkcjonują w budynkach żeńskich zgromadzeń

³ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969.).

zakonnych, szpitalach, placówkach opiekuńczo-wychowawczych i domach samotnej matki. Obecnie są to ogrzewane pojemniki (inkubatory), zamontowane w ścianach ww. budynków. Ich umiejscowienia umożliwiają anonimowe pozostawienie dziecka, ponieważ alarm uruchamia się kilkadziesiąt sekund później, co pozwala osobie, która pozostawiła dziecko, oddalić się i zachować anonimowość (Kubicka-Kraszyńska, 2017).

W polskim prawie nie ma przepisu, który wprost wskazywałby, że pozostawienie dziecka w oknie życia nie stanowi przestępstwa, np. poprzez uchwalenie przepisu o następującej treści: „Nie popełnia przestępstwa określonego w art. 210 Kodeksu karnego, kto pozostawia dziecko w oknie życia”. Czy wobec tego osoba, która pozostawiła dziecko w oknie życia, wypełnia znamiona przestępstwa z art. 210 kk?

Orzecznictwo i piśmiennictwo stoją na stanowisku, że pozostawienie dziecka w oknie życia nie jest przestępstwem. Jak wskazał Sąd Najwyższy, „porzuceniem jest pozostawienie osoby, nad którą miała być roztoczona opieka, własnemu losowi, przy czym chodzi tu nie tylko o zaniechanie sprawowania opieki nad osobą małoletnią lub nieporadną, lecz także uniemożliwienie takiej osobie udzielenia natychmiastowego wsparcia”⁴. Osoba, która umieszcza dziecko w oknie życia, nie pozostawia go własnemu losowi, gdyż zdaje sobie sprawę, że zostanie mu udzielona pomoc i zapewnione bezpieczeństwo, dlatego prawdopodobnie zdecydowała się na oddanie dziecka do okna życia, a nie porzucenie go w lesie, na łące, śmietniku lub innym miejscu, w którym mogłoby dojść do zagrożenia jego życia (Hypś, 2012). Mając na uwadze powyższe rozważania, należy uznać, że porzuceniem w rozumieniu art. 210 kk nie będzie również pozostawienie dziecka przez matkę w szpitalu.

Według Krajewskiej (2015) okna życia są sprawnie funkcjonującymi instytucjami opiekuńczymi, jednak nie są rozwiązaniem doskonałym, gdyż jedynie dają szansę na wybór mniejszego zła, tj. pozostawienie dziecka w miejscu, gdzie zostanie mu zapewniona opieka, zamiast porzucenia w miejscu niebezpiecznym, co mogłoby doprowadzić do jego śmierci.

Należy zauważyć, że status prawny, funkcjonowanie, zakładanie i organizacja okien życia nie zostały w polskim prawie uregulowane. Wobec tego warto w tym miejscu sformułować postulat *de lege ferenda* do ustawodawcy, aby uregulować w drodze ustawy działalność okien życia – instytucji, która daje szansę na przeżycie nowonarodzonym dzieciom, których rodzice z różnych przyczyn nie chcą lub nie mogą się nimi zaopiekować.

Poruszając temat okien życia, nieodzowne wydaje się zwrócenie uwagi na to, że postanowienia Konwencji o prawach dziecka stoją niejako w sprzeczności z ideą

4 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2001 r. Sygn. akt V KKN 94/99, LEGALIS: 51270.

ich funkcjonowania, ponieważ pozostawienie dziecka w oknie życia narusza jego prawo do tożsamości. Zgodnie z art. 8 Konwencji o prawach dziecka Państwa-strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych, zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji. Wokół tego zagadnienia wielokrotnie toczyły się dyskusje, któremu prawu należy się prymat – prawu do życia czy prawu do poznania własnej tożsamości. W zaleceniach wydanych w 2015 r. dla Polski Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych⁵ stwierdził, że jest zaniepokojony rosnącą liczbą okien życia, które pozwalają na anonimowe porzucenie dziecka, i jednocześnie wezwał Polskę do zakazania korzystania z nich. W odpowiedzi na zalecenia Komitetu Rzecznik Praw Dziecka słusznie stwierdził⁶, że

w kolizji naturalnego prawa do życia z innym, prawu do życia należy przypisać pierwszeństwo. Stwierdzenie to dotyczy także kolizji z prawem dziecka do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką (art. 7 Konwencji) oraz z prawem dziecka do zachowania jego tożsamości (art. 8 Konwencji). Prawo dziecka do poznania rodziców biologicznych nie może zyskać prymatu nad fundamentalnym prawem do życia. Art. 6 Konwencji o prawach dziecka stanowi, że Państwa-strony uznają, że każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.

PRZYCZYNY PORZUCENIA

Osobom, które wychowywały się w kochających rodzinach, bardzo trudno zrozumieć, dlaczego rodzice zaniedbują swoje dzieci, doprowadzając do negatywnych konsekwencji w ich rozwoju psychofizycznym. Przy okazji rozważań dotyczących porzucenia warto zastanowić się, jakie są przyczyny popełniania tego przestępstwa. Za najważniejsze z nich uznaje się ubóstwo lub trudności finansowe, samotne rodzicielstwo, depresję poporodową, brak edukacji seksualnej, niedostateczną wiedzę o planowaniu rodziny, ograniczenia w dostępie do aborcji, niepełnosprawność dziecka, ciążę będącą wynikiem zgwałcenia, krzywdzenie lub przemoc ze strony partnera oraz niedostatek usług i zasobów wspierających rodziców wychowujących

5 Zalecenia Komitetu Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Polski (ONZ CRC/C/POL/CO/3-4).

6 Treść wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka do Marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej Stanisława Karczewskiego z dnia 31 marca 2016r. (druk nr 141). <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatdruki/7738/druk/141.pdf>.

niepełnosprawne dziecko, a także problemy małżeńskie, zmienność partnerów, trudności życiowe i wysoki poziom stresu (Fundacja Dzieci Niczyje, 2012).

Tabela

Przestępstwa porzucenia w latach 1999–2016

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba postępowań stwierdzonych
2016	46	22
2015	44	10
2014	57	12
2013	42	13
2012	66	16
2011	60	32
2010	70	38
2009	106	37
2008	127	46
2007	149	79
2006	165	95
2005	113	72
2004	140	59
2003	120	86
2002	124	66
2001	159	76
2000	138	71
1999	109	47

Źródło: Policja (2017).

Z analizy danych przedstawionych w tabeli wynika, że liczba stwierdzonych przestępstw porzucenia jest zróżnicowana, jednak w latach 1999–2007 do porzucenia dochodziło znacznie częściej niż w latach 2008–2016. Przyczyną tego zjawiska może być to, że 19 marca 2006 r. w Krakowie udostępniono pierwsze okno życia. Chociaż od 2007 r. liczba przestępstw porzucenia maleje, to jednak każdy jego przypadek zmusza do zastanowienia, jakie działania mogą zostać podjęte, aby dochodziło do nich coraz rzadziej. W państwach UE podejmowanych jest wiele działań mających na celu zapobieganie porzuceniu dzieci. Należą do nich m.in. pomoc socjalna, placówki opieki dziennej, oddziały dla matki z dzieckiem, edukacja w zakresie planowania rodziny, poradnictwo dla matek lub całych rodzin, wsparcie finansowe, programy skierowane

do rodzin z grup ryzyka, ośrodki „szkolenia rodziców”, telefoniczne linie pomocowe dla matek w potrzebie, wytyczne dotyczące zapobiegania porzuceniom na oddziałach położniczych, obecność pracowników socjalnych na oddziałach położniczych oraz szkolenie personelu w rozpoznawaniu czynników ryzyka porzucenia dziecka czy podejmowaniu działań profilaktycznych i interwencyjnych minimalizujących skalę zjawiska. Należy stwierdzić, że każde działanie, które może przyczynić się do ograniczenia – a nawet wyeliminowania – porzucania dzieci, powinno być wspierane i wdrażane w życie (Fundacja Dzieci Niczyje, 2012).

KARNOPROCESOWE ZAGADNIENIA DOTYCZĄCE PRZESTĘPSTWA PORZUCENIA DZIECKA

Na mocy wielu aktów o randze międzynarodowej, m.in. Konwencji o prawach dziecka⁷, Polska jest zobowiązana podejmować działania mające na celu zapobieganie przestępstwom na szkodę dzieci oraz zapewnić, aby – jeżeli zostaną one pokrzywdzonymi przestępstwem i będą musiały brać udział w postępowaniu karnym – nie doznały wtórnej wiktymizacji. Przy uzasadnionym przypuszczeniu, że doszło do porzucenia dziecka, organy ścigania są obowiązane wszcząć postępowanie przygotowawcze m. in. w celu: stwierdzenia, czy w rzeczywistości doszło do przestępstwa porzucenia, zabezpieczenia śladów i ustalenia, kim są pokrzywdzony i sprawca tego czynu. Jeżeli dziecko zostanie odnalezione żywe, to po wszczęciu postępowania karnego stanie się ono stroną tego postępowania i niezbędny będzie jego udział w tym postępowaniu. Dziecko pokrzywdzone przestępstwem występuje w procesie karnym w dwóch rolach – pokrzywdzonego, czyli strony procesowej, oraz świadka, czyli osobowego źródła dowodowego.

Dziecko pokrzywdzone przestępstwem porzucenia jako strona postępowania karnego

Z treści art. 210 kk wynika, że sprawcą porzucenia może być osoba, na której ciążył obowiązek opieki nad dzieckiem. W piśmiennictwie wskazuje się, że źródłem tego obowiązku może być przepis prawa (np. z Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁸ [krio] wynika, że władza rodzicielska przysługuje rodzicom dziecka), orzeczenie sądu

7 Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526).

8 Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682, z 2018 r. poz. 950).

(ustanawiające opiekuna prawnego dla dziecka, jeżeli rodzice dziecka zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej lub nie żyją), umowa (np. z nianią, która ma opiekować się dzieckiem podczas nieobecności rodziców), a także okoliczności faktyczne (np. zabranie dziecka przez koleżankę jego matki na spacer czy do wesołego miasteczka; Hypś, 2018). Wobec tego sprawców przestępstwa porzucenia można podzielić na dwie grupy – rodziców dziecka i inne osoby. Jeżeli skutkiem porzucenia nie będzie śmierć dziecka i zostanie ono odnalezione żywe, a przeciwko sprawcy zostanie wszczęte postępowanie karne, małoletni będzie stroną postępowania karnego w tej sprawie. W postępowaniu przygotowawczym, pokrzywdzony staje się stroną procesową, niezależnie od tego, czy chce występować jako strona czy też nie. W postępowaniu sądowym małoletni pokrzywdzony może również stać się stroną procesową pod warunkiem, że przyjmie funkcję oskarżyciela posiłkowego (Dudka, 2016).

Zgodnie z art. 51 § 2 Kodeksu postępowania karnego⁹ (kpk), jeżeli pokrzywdzony jest małoletni, jego prawa wykonuje przedstawiciel ustawowy, ponieważ dziecko ma jedynie zdolność procesową, czyli prawo do bycia stroną w procesie, a nie posiada zdolności do czynności procesowych, czyli możliwości samodzielnego dokonywania czynności w procesie karnym (Misztal-Konecka, 2009). Wobec tego w procesie karnym przeciwko sprawcy porzucenia prawa dziecka pokrzywdzonego tym przestępstwem wykonują jego rodzice lub opiekunowie prawni. Sprawa komplikuje się jednak, jeżeli sprawcami tego rodzaju zaniedbania są właśnie rodzice dziecka.

Zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 r.¹⁰ wykluczone jest, aby małoletni był reprezentowany przez oboje rodziców, jeżeli chociaż jeden z nich jest podejrzanym lub oskarżonym o przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego. W związku z tym, jeżeli dziecko jest reprezentowane przez matkę, a o popełnienie przestępstwa oskarżony jest ojciec dziecka i zarazem mąż matki, wówczas mamy do czynienia z konfliktem interesów, a taka reprezentacja jest niewłaściwa. Nie oznacza to, że małoletni jest pozbawiony jakiejkolwiek reprezentacji. W takich okolicznościach dla małoletniego ustanawiany jest przez sąd opiekuńczy kurator, który podczas całego postępowania karnego będzie gwarantem poszanowania praw tego dziecka i jego odpowiedniego traktowania. Kurator będzie zastępował więc przedstawicieli ustawowych małoletniego, jednak jego klientem będzie właśnie małoletni (Mierzwińska-Lorencka, 2016).

W piśmiennictwie wskazuje się, aby kuratorem została wybrana osoba wyznaczona przez rodziców, krewnych lub innych bliskich dziecka (w omawianym

9 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987).

10 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 r., sygn. akt I KZP 10/10, LEGALIS nr 248204.

przypadku – porzuconego dziecka). Mogą być to również psychologowie lub pracownicy sekretariatu sądu czy prokuratury (Osiak, 2018). Praktyka sądów wskazuje jednak, że najczęściej kuratorami są ustanawiani adwokaci lub radcowie prawni. Ta sytuacja jest spowodowana potrzebą jak najlepszego zabezpieczenia interesów pokrzywdzonego dziecka. Przyczyną takich wyborów sądu może być również ekonomia procesu. Jeżeli bowiem kuratorem zostałaby wybrana osoba, która nie jest prawnikiem, ma ona wówczas prawo do tego, aby ustanowić na koszt rodziców małoletniego profesjonalnego pełnomocnika lub zwrócić się do sądu o wyznaczenie go z urzędu. Jeżeli natomiast kuratorem zostałby radca prawny lub adwokat, to wprowadzie ma on również prawo do ubiegania się o ustanowienie dla niego profesjonalnego pełnomocnika z urzędu, lecz wówczas można przypuszczać, że jest to pewne nadużycie prawa do pomocy prawnej. W praktyce problemem, jaki powstaje w związku z działalnością kuratora ustanowionego dla małoletniego pokrzywdzonego, jest niechęć do kontaktu z małoletnim, prawdopodobnie spowodowana lękiem lub nieumiejętnością rozmowy i nawiązania kontaktu z dzieckiem. Od chwili ustanowienia kuratora przez sąd ma on z mocy prawa bezwzględny obowiązek reprezentowania małoletniego i podejmowania wszelkich czynności procesowych, które mają na celu ochronę jego praw (Trocha, 2016).

Warto jednak podkreślić, że w polskim porządku prawnym nie ma przepisów, które ustanawiałyby instytucję kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego, tylko posiłkowo stosuje się tu przepisy krio. W związku z tym jako podstawę prawną funkcjonowania instytucji kuratora procesowego dla pokrzywdzonego dziecka należy wskazać art. 51 § 2 kpk w związku z art. 98 § 2 pkt 2 krio w związku z art. 98 § 3 krio w związku z art. 99 krio (Horna-Cieślak, 2016). Na konieczność podjęcia działań legislacyjnych, które zmierzałyby do usunięcia nieprawidłowości w postępowaniu karnym w zakresie reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego, wskazał Trybunał Konstytucyjny w postanowieniu sygnalizacyjnym z dnia 11 lutego 2014 r. W tym dokumencie podkreślono również, że kurator jest jedyną instytucją, która gwarantuje obiektywną reprezentację dziecka. Zdaniem Trybunału obecne regulacje zawierają luki i uchybienia zagrażające właściwej reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Niestety wciąż, mimo że proces legislacyjny się rozpoczął, nie ustanowiono przepisów, które regulowałyby wprost instytucję kuratora procesowego¹¹. Można więc sformułować postulat *de lege ferenda*, aby te nieprawidłowości zostały jak najszybciej usunięte ze względu na wagę tej instytucji procesowej i dobro małoletniego pokrzywdzonego.

¹¹ Postanowienie sygnalizacyjne Trybunału Konstytucyjnego, syn. akt S 2/14, LEGALIS nr 815917.

Dziecko pokrzywdzone przestępstwem porzucenia jako osobowe źródło dowodowe w procesie karnym

Dziecko, które zostało porzucone, występuje w procesie karnym nie tylko jako strona, ale również dostarcza organom procesowym informacji na temat przestępstwa jako osobowe źródło dowodowe, czyli świadek. Małoletni pokrzywdzony przestępstwem porzucenia może zostać przesłuchany w charakterze świadka w procesie karnym, tylko wtedy, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Wówczas dziecko pokrzywdzone przestępstwem porzucenia będzie przesłuchiwane w trybie art. 185a kpk. Jest to instytucja, która ochroni małoletniego przed powtórny krzywdzeniem, czyli wtórną wiktymizacją mogącą nastąpić na skutek nieumiejętnego postępowania organów procesowych z małoletnim i wielokrotnego przesłuchiwanie (Goetz, 2012).

Zgodnie z treścią art. 185a kpk w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII (przestępstwa przeciwko wolności), XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) i XXVI (przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece) Kodeksu karnego w tym specjalnym trybie można przesłuchiwać pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, lub małoletniego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny. Małoletniego można przesłuchiwać tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego. Przesłuchanie w trybie art. 185a kpk przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. W przesłuchaniu mają prawo wziąć udział także prokurator, obrońca, pełnomocnik pokrzywdzonego oraz osoba wskazana w art. 51 § 2 kpk, jeżeli nie ograniczy to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Przebieg przesłuchania jest rejestrowany, a następnie odtwarzany na rozprawie.

Przesłuchanie w trybie art. 185a kpk jest przeprowadzane w Przyjaznym Pokoju Przesłuchań, na który składają się dwa pomieszczenia – pokój przesłuchań i pokój techniczny. Przyjazny pokój przesłuchań powinien być prowadzony przez podmiot posiadający osobowość prawną, w szczególności sąd, inną instytucję państwową lub samorządową czy organizację pozarządową zajmującą się pomocą małoletnim (Drab, 2010). Zgodnie z § 6 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego

w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego pokój taki może znajdować się w siedzibie sądu, prokuratury, policji, instytucji państwowej lub samorządowej albo podmiotu, do którego zadań należy pomoc małoletnim lub ofiarom przestępstwa zgwałcenia.

Pokój przesłuchań powinien znajdować się w cichym i spokojnym miejscu, do którego nie będą dobiegały odgłosy z ulicy ani nie będą słyszalne rozmowy prowadzone w poczekalni i sąsiednich pomieszczeniach (Keller-Hamela, 2007). Wielkość pokoju przesłuchań powinna być taka, aby pozwoliła na przeprowadzenie czynności przesłuchania przez sędziego z udziałem biegłego psychologa oraz tłumacza, jeżeli został powołany, a także wyjątkowo rodzica lub opiekuna małoletniego albo osoby wskazanej przez małoletniego, jeżeli ich udział nie ograniczy swobody wypowiedzi dziecka (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2017). Dzieci lepiej koncentrują się w mniejszych pomieszczeniach, gdyż niewielka przestrzeń zapewnia im większe poczucie bezpieczeństwa i intymności oraz daje wrażenie kontroli sytuacji. Ponadto w dużych przestrzeniach dziecko może poczuć się zagubione, rozproszone, i istnieje ryzyko, że jego uwaga będzie nie przykuwana przez pytania zadawane przez sędziego, lecz przez otoczenie (Keller-Hamela, 2007). Ściany pokoju przesłuchań powinny być w odcieniach pastelowych. Mogą znajdować się na nich dekoracje, choć dyskretne, ponieważ pokój ma być tylko tłem dla przeprowadzanej czynności (Drab, 2010). Powinno się więc unikać plakatów czy obrazków mogących wzbudzać strach lub agresję. Nie jest także wskazane umieszczanie materiałów edukacyjnych i informacyjnych na temat przemocy oraz wykorzystania seksualnego. Do dekoracji pokoju przesłuchań mogą posłużyć rysunki dzieci, które były w nim przesłuchiwane (Gadomska-Radel, 2015).

Drugim pomieszczeniem składającym się na Przyjazny Pokój Przesłuchań jest pokój techniczny. Podczas przesłuchania przebywają w nim: protokolant, obrońca, pełnomocnik pokrzywdzonego, prokurator oraz co do zasady osoba wymieniona w art. 51 § 2 kpk i osoba pełnoletnia wskazana przez dziecko. Wynika z tego, że to pomieszczenie powinno być przystosowane do przebywania w nim większej liczby osób. W pokoju technicznym dostępna jest instrukcja określająca sposób korzystania z pokoju przesłuchań i zawierająca zasady obowiązujące podczas przesłuchania dziecka. Instrukcja przedstawiana jest wszystkim dorosłym biorącym udział w przesłuchaniu dziecka (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2017). Wprawdzie Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości nie podaje tak dokładnych wskazówek dotyczących tego, jak powinien wyglądać pokój techniczny, oczywiście jest jednak, że muszą się w nim znajdować stół, krzesła, monitor, wzmacniacz i sprzęt do nagrywania, a także stanowisko dla specjalisty, który odpowiada za obsługę techniczną

urządzeń służących do rejestracji obrazu i dźwięku podczas przesłuchania (Horna, 2014). Na monitorze wyświetla się obraz rejestrowany przez kamery umieszczone w pokoju przesłuchań. Musi zostać zachowana komunikacja między pokojem przesłuchań a pokojem technicznym, ponieważ niektóre osoby przebywające w pomieszczeniu mają prawo do tego, aby poprzez sędziego zadawać małoletniemu przesłuchiwanemu pytania. Przed rozpoczęciem przesłuchania sędzia i osoby, które będą przebywały w pokoju technicznym muszą wypracować metody komunikacji. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości pokój techniczny jest to pomieszczenie przylegające do pokoju przesłuchań i oddzielone od niego lustrem obserwacyjnym albo pomieszczenie połączone z pokojem przesłuchań za pomocą środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie przesłuchania na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Wynika z tego, że pokój techniczny może znajdować się w tym samym lub w innym budynku co pokój przesłuchań (Horna, 2014).

Pomieszczeniem nienależącym do Przyjaznego Pokoju Przesłuchań, ale mającym znaczenie w przesłuchaniu dziecka, jest poczekalnia. Powinno być to pomieszczenie wyposażone w książki, czasopisma, kredki, papier oraz wodę do picia, sok, ciasteczka, które zapewnią małoletniemu pokrzywdzonemu możliwość aktywnego spędzania czasu w oczekiwaniu na rozpoczęcie się przesłuchania. Blisko poczekalni powinna znajdować się toaleta¹². W poczekalni pod żadnym pozorem nie mogą znajdować się materiały edukacyjne i informacyjne na temat przemocy oraz wykorzystywania seksualnego, gdyż mogą stresująco i sugerująco wpływać na dzieci. Poczekalnia powinna być jak najbliżej pokoju przesłuchań (Gadomska-Radel, 2015).

Przesłuchanie małoletniego w trybie art. 185a kpk składa się z czterech faz:

1. wstępnej rozmowy z dzieckiem,
2. swobodnej wypowiedzi dziecka na temat zdarzenia,
3. zadawania pytań,
4. końcowej.

Organ procesowy powinien jednak pamiętać o siedmiu zasadach dotyczących sposobu rozmowy z małoletnim pokrzywdzonym, a mających zastosowanie do wszystkich wyżej wymienionych faz. Po pierwsze, należy wytłumaczyć dziecku, że jeśli czegoś nie wie lub nie pamięta, to powinno o tym powiedzieć przesłuchującemu.

¹² § 7 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a-185c Kodeksu postępowania karnego.

Po drugie, sędzia powinien na początku powiedzieć małoletniemu, że jeśli będzie potrzebował przerwy to, żeby o tym poinformował. Z powodu stresu i emocji towarzyszących dziecku podczas przesłuchania może ono o tej informacji zapomnieć, dlatego sędzia powinien mu o tym przypominać (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2015). Po trzecie, sędzia w rozmowie z dzieckiem powinien wystrzegać się używania wyrażań, których dziecko może nie zrozumieć, w tym oczywiście terminologii prawniczej. W związku z tym powinien formułować zdania nie tylko w sposób zrozumiały, ale również należy poinformować małoletniego, żeby w sytuacji, gdy czegoś nie rozumiał, o to pytał (Kornak, 2009). Po czwarte, sędzia nie powinien przerywać dziecku, nawet jeśli dziecko odbiega od tematu. Organ procesowy pokaże w ten sposób, że jest zainteresowany tym, co małoletni ma mu do powiedzenia (Kwiatkowska-Darul, 2001). Po piąte, sędzia nie powinien się denerwować, jeżeli dziecko nie udzieli konkretnej odpowiedzi na pytanie. Powinien je wówczas przeformułować, ponieważ być może dziecko po prostu go nie rozumiało. Po szóste, sędziemu nie wolno dotykać dziecka podczas przesłuchania, pospieszać w wypowiedzaniu się, sugerować, że kłamie, lub okazywać zdziwienie i zaskoczenie jego słowami (Kornak, 2009). Po siódme, sędziemu nie wolno mówić dziecku, że jeśli będzie grzeczne i ładnie odpowiadało na pytania, to zostanie poczęstowane cukierkiem. Mogłoby to doprowadzić do sytuacji, w której małoletni będzie uważał, że przesłuchanie to możliwość zdobycia nagrody i w związku z tym będzie tak odpowiadał, aby zadowolić przesłuchującego i otrzymać nagrodę (Kornak, 2009).

W odniesieniu do instytucji przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego – a w przypadku omawianej problematyki pokrzywdzonego przestępstwem porzucenia – warto wymienić prawa przysługujące podczas tej czynności małoletniemu oraz obowiązki, jakie na nim ciążyą. Zatem do praw przysługujących małoletniemu podczas przesłuchania zalicza się: prawo do odmowy składania zeznań uregulowane w art. 182 kpk, prawo do odmowy odpowiedzi na pytania, uregulowane w art. 183 kpk, prawo do odmowy składania zeznań lub odpowiedzi na pytania w sytuacji szczególnie bliskiego stosunku z oskarżonym lub podejrzanym, uregulowane w art. 185 kpk, prawo do przygotowania się do uczestnictwa w przesłuchaniu oraz prawo do ochrony przed wtórną wiktyimizacją. Do obowiązków, jakie ciążyą na małoletnim w ramach przesłuchania, zalicza się natomiast: obowiązek stawiennictwa, obowiązek pozostawania do dyspozycji organu procesowego oraz obowiązek składania zeznań i mówienia prawdy (Osiak, 2016).

Należy w tym miejscu podkreślić, że zeznania pokrzywdzonego dziecka – w tym również pokrzywdzonego przestępstwem porzucenia – mają ogromną wartość. Organy procesowe nie powinny wychodzić z założenia, że zeznania dziecka mają mniejsze

znaczenie niż osoby dorosłej ani że dzieci nie warto przesłuchiwać, gdyż cechują się skłonnością do konfabulacji. Zeznania małoletniego mogą dostarczyć sędziemu wielu cennych informacji na temat zarówno przestępstwa, jak i sprawcy. Kluczem do uzyskania tych informacji jest jednak odpowiednia wiedza, przygotowanie i umiejętności sędziego oraz biegłego psychologa, potrzebna do tego, aby rozmowa z małoletnim była przeprowadzona w warunkach zgodnych ze standardami określonymi w art. 185a kpk, Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c kpk oraz tworzonymi przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę.

PODSUMOWANIE

Dom rodzinny to miejsce, w którym dziecko powinno czuć się kochane i bezpieczne. Postępowanie rodziców i sposób wychowywania dziecka mają ogromny wpływ na to, na jakiego człowieka ono wyrośnie. Dlatego tak bardzo ważne jest sumienne i rzetelne wychowywanie dziecka i zapewnienie mu odpowiedniej opieki, dalekie od jakiegokolwiek formy zaniedbania. Niestety we współczesnym świecie, w którym tak wiele mówi się o profilaktyce krzywdzenia małoletnich, często dochodzi zaniedbań ze strony rodziców. Przyczyn tego zjawiska jest wiele, ale do najczęstszych należą z pewnością zaliczyć depresję lub inne zaburzenia psychiczne u matki, złą sytuację finansową rodziny oraz uzależnienie rodziców dziecka od alkoholu lub innych używek.

Jedną ze skrajnych form zaniedbania dziecka jest porzucenie, które w polskim porządku prawnym stanowi przestępstwo. Polega ono na pozostawieniu małoletniego w wieku poniżej 15 lat przez osobę mającą sprawować nad nim opiekę w miejscu, w którym szansa na to, że ktoś udzieli mu pomocy w odpowiednim czasie jest mała, czyli np. niemowlaka w lesie. Porzucenie może prowadzić do śmierci tego dziecka. Jest to przestępstwo indywidualne, wobec czego może je popełnić tylko pewna grupa osób, w tym przypadku osób, które były zobowiązane do opieki nad dzieckiem. Instytucją, której nie można utożsamiać z porzuceniem, jest tzw. okno życia, czyli miejsce, w którym rodzic może pozostawić dziecko, jeżeli nie jest w stanie sprawować nad nim opieki. Nie należy zapominać, że małoletnia ofiara porzucenia stanie się uczestnikiem procesu karnego, jeżeli przeciwko jego sprawcy zostanie wszczęte postępowanie karne. Ponieważ dziecko nie może samodzielnie występować w procesie karnym, jego prawa realizuje przedstawiciel ustawowy, np. rodzice. Jeżeli jednak jednym ze sprawców porzucenia jest rodzic tego dziecka, to drugi rodzic nie może wykonywać praw pokrzywdzonego małoletniego. W takiej sytuacji sąd musi ustanowić kuratora procesowego. W polskim procesie karnym nie ma niestety odrębnej

instytucji kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego. Obecnie ustanawia się go na podstawie przepisów kroi. Wynika z tego, że istnieje konieczność sformułowania postulatu *de lege ferenda* do ustawodawcy, aby do polskiego procesu karnego została wprowadzona taka instytucja, a funkcję kuratora pełniły osoby zajmujące się wyłącznie sprawami pokrzywdzonych nieletnich, posiadające umiejętności rozmowy z dziećmi i gwarantujące realizację ich praw w sposób jak najrzetelniejszy. Należy również podkreślić, że dziecko, które zostało pokrzywdzone przestępstwem porzucenia, może składać zeznania w charakterze świadka i dostarczyć organowi procesowemu cennych informacji zarówno o przestępstwie, jak i o sprawcy. Organy procesowe powinny jednak zapewnić, aby ta czynność odbyła się w odpowiednich warunkach i w sposób, który ochroni pokrzywdzonego przed wtórną wiktymizacją. Ponadto do innych postulatów wynikających z rozważań poruszonych w tym artykule, należy zaliczyć rozszerzenie katalogu art. 10 § 2 kk o przestępstwo porzucenia, dzięki czemu 16-letnia matka dziecka, która uzyskała pełnoletniość na skutek zawarcia związku małżeńskiego za zgodą sądu i porzuciła swoje nowonarodzone dziecko odpowiadałaby karnie jak osoba dorosła. Ostatnim postulatem *de lege ferenda* jest uregulowanie przez ustawodawcę działalności okien życia, co wyraźnie rozwiązałoby wątpliwości dotyczące tego, czy pozostawienie tam dziecka przez matkę jest formą porzucenia w rozumieniu art. 210 kk czy też nim nie jest.

E-mail autorki: katarzynaosiak@vp.pl.

BIBLIOGRAFIA

- Barlow, J. (2017). Zapobieganie przemocy: właściwe działania na starcie. W: A. Bentovim, J. Gray (red.), *Przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci. Oparte na dowodach podejście do profilaktyki i interwencji*. Warszawa: Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.
- Brağiel, J. (1998). Zaniedbanie dziecka w rodzinie. *Roczniki Socjologii Rodziny*, tom X, 277–287.
- Brağiel, J. (2016). Zaniedbanie jako kategoria przemocy – przejawy i konsekwencje doświadczane przez dziecko. W: B. Górnicka (red.), *Zaniedbanie dziecka. Wybrane aspekty zjawiska* (s. 17–37). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Drab, D. (2010). Certyfikaty Przyjaznych Pokoi Przesłuchań Dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 9(1), 118–120.
- Dubisz, S. (red.). (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Dudka, K. (2016). Status dziecka pokrzywdzonego w procesie karnym. W: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym* (s. 7–21). Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. (2015). *Jak prowadzić przesłuchanie dziecka. Metodyka przesłuchania małoletniego świadka*. Pobrane z: <https://www.edukacja.fdds.pl/9060f419-0697-4011-9c6d-d9280c32a345/Extras/Jak-prowadzic-przesluchanie-dziecka-Metodyka-przesluchania-maloletniego-swiadka.pdf>.
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. (2017). *Jak zorganizować i wyposażyć Przyjazny Pokój Przesłuchań Dzieci*. Pobrane z: <https://www.edukacja.fdds.pl/9a18a648-e11c-43e0-b3e0-b8bc8d2c8b44/Extras/broszura-jak-wyp-pokoj-FDDS-12042017.pdf>.
- Fundacja Dzieci Niczyje. (2012). *Zapobieganie problemowi porzucania dzieci*. Pobrane z: <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/attachments/Child%20Abandonment%20and%20Its%20Prevention%20Summary%20Polish%20Language%20-%20Poland.pdf>.
- Gadomska-Radel, A. (2015). *Przesłuchanie dziecka jako ofiary przestępstwa*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Goetz, M. (2012). Wtórna wiktyimizacja. *Niebieska linia*, 3. Pobrane z: <http://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5093-wtorna-wiktyimizacja>.
- Horna, M. (2014). Nowelizacja kodeksu postępowania karnego a ochrona małoletniego podczas przesłuchania. *Dziecko Krzywdzone. Teoria Badania Praktyka*, 13(2), 11–39.
- Horna-Cieślak, M. (2016). Prace legislacyjne dotyczące kuratora procesowego. W: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym* (s. 94–107). Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Hypś, S. (2012). *Ochrona rodziny w polskim prawie karnym*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Hypś, S. (2018). Komentarz do art. 210 Kodeksu karnego. W: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: C.H.Beck.
- Keller-Hamela, M. (2007). Standardy wyposażenia i korzystania z przyjaznych pokoi przesłuchań dzieci. W: M. Sajkowska (red.), *Przyjazne przesłuchanie dziecka* (s. 80–97). Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Kilińska-Pękacz, A. (2016). Przestępstwo porzucenia. *Prokuratura i Prawo*, 4, 22–34.
- Kosonoga, J. (2018). Komentarz do art. 210 Kodeksu karnego. W: R. A. Stefański (red.), *Kodeks karany. Komentarz*. Warszawa: C.H.Beck.
- Kolankiewicz, M. (2012). Zaniedbanie dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 11(2), 81–94.

- Konarska-Wrzosek, V. (1999). *Ochrona dziecka w polskim prawie karnym*. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”.
- Kornak, M. (2009). *Małoletni jako świadek w procesie karnym*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Krajewska, B. (2015). *Okna życia w systemie opieki nad dziećmi*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Kubicka-Kraszyńska, U. (2017). Skuteczność rozwiązań chroniących dzieci przed porzuceniem ze skutkiem śmiertelnym i dzieciobójstwem w świetle Konwencji o prawach dziecka. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(2), s. 65–90.
- Kühn, G. (2010). Przypadki krzywdzenia dzieci ze skutkiem śmiertelnym. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 10(3), 7–23.
- Kwiatkowska-Darul, V. (2001). *Przesłuchanie dziecka*. Kraków: Wydawnictwo Zakamycze.
- Laska, E. I. (2011). Zaniedbywanie dzieci w rodzinie jako specyficzna forma przemocy. *Pedagogika rodziny*, 1, 185–196.
- Mozgawa, M. (red.). (2012). *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Mierzwińska-Lorencka, J. (2016). Kurator procesowy - zadania, rola, cel ustanowienia. W: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym* (s. 35–56). Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Misztal-Konecka, J. (2009). Reprezentacja w postępowaniu karnym pokrzywdzonego małoletniego lub ubezwłasnowolnionego. *Monitor Prawniczy*, 16, 863–872.
- Nóżka, M. (2012). Kategoria „zaniedbania” w kontekście teorii i wyników badań nad zjawiskiem dzieci ulicy. W: W. Warzywoda-Kruszyńska (red.), *Bieda dzieci. Zaniedbanie. Wykluczenie społeczne* (s. 59–71). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Organizacja Narodów Zjednoczonych. (1959). Deklaracja Praw Dziecka. Pobrane z: https://www.ms.gov.pl/Data/Files/_public/ppwd/akty_prawne/onz/deklaracja_praw_dziecka.pdf.
- Osiak, K. (2018). Rola osób biorących udział w przesłuchaniu pokrzywdzonego małoletniego w trybie art. 185s k.p.k. *Zeszyty Prawnicze UKSW*, 18.3, 87–111.
- Osiak, K. (2016). Prawa i obowiązki małoletniego pokrzywdzonego, które przysługują mu podczas przesłuchania w trybie art. 185a Kodeksu postępowania karnego. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 15(4), 87–104.
- Podlewska, J., Trocha, O. (2011). *Dzieci – ofiary przestępstw*. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.

- Policja. (2016). *Porzucenie małoletniego albo osoby nieporadnej (art. 210)*. Pobrane z: <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestępstwa-przeciwko-7/63510,Porzucenie-małoletniego-albo-osoby-nieporadnej-art-210.html>.
- Sochocka, L., Komenda-Kołecka, J. (2014). *Zaniedbanie – (nie)świadomą formą przemocy wobec dziecka*, Medycyna Środowiskowa. *Environmental Medicine*, 17(1), 83–89.
- Szymańczak, M. (1991). Dziecko maltretowane i dziecko w innych krytycznych sytuacjach życiowych. W: J. Komorowska (red.), *Dziecko we współczesnej Polsce, tom I*. (s. 250–271). Warszawa: Ośrodek Badań Społecznych.
- Trocha, O. (2016). Dylematy kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. W: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym* (s. 65–77). Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Trocha, O. (2014). Spojrzenie na zjawisko krzywdzenia dzieci. *Edukacja Prawnicza*, nr 2.
- Warylewski, J. (red.). (2012). *System prawa karnego. Przestępstwa przeciwko osobom indywidualnym*. Warszawa: C.H.Beck.

ABANDONMENT AS A FORM OF NEGLECT – SELECTED SUBSTANTIVE CRIMINAL-LAW AND CRIMINAL-PROCEDURAL ISSUES

Neglect is a contemporary form of violence against a child. It takes various forms and can reach it already in the prenatal period. One of the most extreme forms of neglect is the abandonment of a child, which is a crime according to Polish law. It consists in abandoning the child in a place where there is little probability that the child will be found and given appropriate help. The result of abandonment may be the death of a child. The perpetrator of this act are people who are under the obligation to provide care to a minor. The child should be surrounded by love and safety from the moment of conception, so it is very difficult to understand the motivation of abandoners who often abandon their children to certain death. Abandonment is a cruel act and deserves social condemnation, and the offender is punished accordingly.

KEYWORDS:

NEGLECT, ABANDONMENT, MINORS, VIOLENCE, ABUSE

Cytowanie:

Osiak-Krynicka, K. (2019). Porzucenie jako forma zaniedbania – wybrane zagadnienia karnomaterialne i karnoprocesowe. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 18(1), 131–152.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska.